

Ostrowska, Teresa

"A History of Scientific and Technical Periodicals. The Origin and Development of the Scientific and Technological Press, 1665-1790", David A. Kronick, New York 1962 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/1, 148-149

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

bibliografii podnosi także drugi *Indeks nazwisk wydawców, redaktorów i drukarzy*. Niedociągnięciem bibliografii natomiast jest brak wykazu źródeł, z jakich korzystali autorzy.

Jerzy Różewicz

David A. Kronick, *A History of Scientific and Technical Periodicals. The Origin and Development of the Scientific and Technological Press, 1665—1790*. The Scarecrow Press Inc., New York 1962, ss. 274.

Monografia Kronicka jest poświęcona początkom dziejów czasopiśmiennictwa naukowego i naukowotechnicznego. Celem autora było stworzenie publikacji o znaczeniu praktycznym, z której badacze mogliby czerpać nie tylko informacje, lecz także inspirację w odniesieniu do problemów historycznonaukowych. Czasopiśmiennictwo naukowe bowiem stanowi jedno z najistotniejszych źródeł do studiów nad rozwojem nauki, i to źródeł kryjących jeszcze wiele ważnych a nieznanych treści, ponieważ działalność badawcza na polu historii nauki jest stosunkowo młoda.

Monografia opiera się na analizie czasopism naukowych i naukowotechnicznych, wydawanych w okresie od 1665 r. do 1790 r. Za początkową datę istnienia czasopiśmiennictwa naukowego przyjęto rok 1665, kiedy to ukazały się „*Philosophical Transactions*” i „*Journal des Sçavans*”. Listę badanych czasopism zamknięto na roku wybuchu wielkiej rewolucji francuskiej, wzorując się na innych pracach z zakresu historii politycznej i historii literatury. Data 1790 r. nie stanowi zresztą cezury sztucznej, ponieważ właściwy rozwój czasopiśmiennictwa naukowego nastąpił dopiero w XIX w.

Odróżnienie czasopisma od książki nie zawsze było łatwe. Istniały książki wydawane zeszytami, a czasopisma przybierały czasem formę książki; np. „*Nouvelles Découvertes sur Toutes les Parties de la Médecine*” (1679—1681) Nicolasa Blegny'ego ukazywały się w Paryżu co tydzień, lecz na końcu roku ujmowano zeszyty w zwarty tom. To pierwsze na świecie czasopismo lekarskie wydawane w języku ojczystym miało postać listów adresowanych do prowincjonalnego lekarza i pisanych w nieco podobnym stylu jak *Lettres Pascala*, *Epistolae Guitarda* czy *De sedibus Morgagniego*. Wyraźnie widać na tym przykładzie, że jedną z tradycyjnych form poprzedzających czasopiśmiennictwo naukowe była otwarta korespondencja uczonych.

Większość czasopism objętych monografią zawiera wszystkie elementy periodyków naukowych, jak prace oryginalne, streszczenia, przeglądy i kronikę. Autor wyodrębnił wśród czasopism dwie grupy: czasopisma oryginalne o charakterze archiwum (zasugerował on włączenie tu sprawozdań z czynności towarzystw naukowych) oraz wtórne o charakterze informacyjnym. W ten sposób podkreślił dwie role, jakie spełnia czasopismo naukowe: gromadzenia prac źródłowych oraz rozpowszechniania wybranych, bieżących wiadomości szczegółowych. Głównym celem periodyków naukowych w omawianym okresie było przy tym raczej to drugie niż to pierwsze.

Obszerną treść Kronick ujął w 14 rozdziałów, analizując i omawiając w nich m. in. definicję czasopisma, tło historyczne czasopiśmiennictwa naukowego, formy prekursorskie czasopism właściwych, wydawnictwa oryginalne w ścisłym znaczeniu tego słowa oraz sprawozdania z czynności towarzystw naukowych, wydawnictwa wtórne — zbiory streszczeń i relacji, zbiory polemik, kalendarze, kroniki itd., stosunek czasopiśmiennictwa naukowego do ogólnego, bibliograficzne badania czasopiśmiennictwa naukowego.

Monografia Kronicka opiera się na starannych studiach oraz na obfitym materiale. Jest on przedstawiony, zgodnie z założeniem autora, raczej schematycznie,

ilustrują go 33 tablice zawierające dane statystyczne. Obszerna, szczegółowa bibliografia obejmuje ponad 250 pozycji. Książka ma indeks nazwisk i rzeczowy oraz indeks tytułów czasopism wymienionych w monografii. Szkoda, że autor nie zamieścił wykazu w ogóle wszystkich czasopism naukowych ukazujących się w omawianym okresie; szkoda również, że przy wszystkich swoich zaletach zawartość książki jest ujęta w sposób mało przejrzysty.

Po monografię Kronicka warto sięgnąć ze względu tak na jej źródłową treść, jak i metodę opracowania.

Teresa Ostrowska

Hans-Christian von Seher-Thoss, *Die Entwicklung der Zahnrad-Technik. Zahnformen und Tragfähigkeitsberechnung*. Springer Verlag, Berlin—Heidelberg—New York 1965, ss. 532, ilustr. 329, tablic 135.

Obszerna książka Seher-Thossa zasługuje na szczególną uwagę, a wartość jej polega na wyczerpującym przedstawieniu rozwoju teorii kształtu zębów i obliczeń nośności przekładni zębatych. W przedmowie (w języku angielskim) Seher-Thoss zwraca przy tym uwagę, że inżynierowie niewiele dziś wiedzą o rozwoju nauki o przekładniach zębatych, a jeszcze mniej o życiu i dziełach tych, którym ten rozwój zawdzięczają.

Dlatego po krótkim rozdziale zawierającym przykłady zastosowania przekładni zębatych, m. in. w silnikach lotniczych i okrętowych, w trakcji parowej i elektrycznej, w obrabiarkach, napędach wałowniczych i dźwigniach, autor szczegółowo opisał historię opracowania teoretycznych podstaw projektowania zarysu zębów, wynikających z zasad geometrii i kinematyki a wyprowadzonych głównie przez uczonych wieków XVII—XIX (Huygens, de la Hire, Camus, Euler, Kästner, Leopold, Buchanan i in.).

Wyczerpująco opracowany jest także rozdział 3, w którym autor podał opis rozwoju metod obliczenia nośności kół zębatych, opartych na teorii wytrzymałości materiałów, której początki sięgają m. in. słynnych prac R. Hooke'a, Th. Younga i innych uczonych wieków XVII i XVIII. Dalej Seher-Thoss opisał prace C. von Bacha i jego kontynuatorów nad obliczeniem nośności podstawy zęba i bocznych jego powierzchni, a także obliczeniem nośności na gorąco.

W zakończeniu autor krótko omówił zastosowanie przekładni w dawnym przemśle, podając zestawienie wybitniejszych dzieł ogólnotechnicznych oraz poświęconych budowie mierników i zegarów z wieków XV—XIX, a także niemieckich podręczników budowy maszyn i poradników technicznych z wieków XIX i XX oraz monografii poświęconych przekładniom zębatym z obecnego stulecia.

Rozpatrując książkę Seher-Thossa jako pracę historyczną, należy zwrócić uwagę na obszerną bibliografię, zwłaszcza do rozdziału 2 (167 pozycji). Seher-Thoss cytuje literaturę niemiecką — chyba w sposób wyczerpujący — oraz francuską i anglosaską, nie licząc paru dawnych pozycji wydanych w Holandii i Szwajcarii. W bibliografii tej brak jednak tytułów czasopism technicznych z XIX w., tak licznych przecież w Niemczech, Francji i Wielkiej Brytanii; czyżby nie ukazała się w nich żadna praca dotycząca przekładni zębatych?

Osiągnięcia innych krajów, poza wyżej wymienionymi, są niewątpliwie znacznie mniejsze, nie zasługują one jednak chyba na pominięcie. Z polskiej literatury technicznej należało więc wspomnieć przynajmniej o *Architekcie polskim* S. Solskiego z 1690 r., zawierającym wiele przykładów przekładni zębatych wraz z praktycznymi obliczeniami. Z pominięcia tego można wyciągnąć wniosek, że polskie instytucje zajmujące się historią nauki i techniki powinny prowadzić aktywniejszą działalność popularyzacji za granicą osiągnięć dawnej nauki i techniki polskiej.